

TA'LIMDA GENERATIV SUN'IY INTELLEKT VA
AKADEMIK HALOLLIK PARADIGMASI

Madraximov Azamat Adilovich

Namangan davlat pedagogika instituti

mustaqil tadqiqotchi azamatmadrakhimov80@mail.ru

ORCID:0009-0007-8845-5905

Annotatsiya: Maqolada generativ sun'iy intellekt (GSI) texnologiyalarining zamonaviy ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi va uning akademik halollik prinsiplariga ta'siri tadqiq etiladi. Tadqiqotda ChatGPT, Claude va boshqa yirik til modellari misolida talabalarning o'quv jarayonidagi kognitiv faoliyati va intellektual mulk tushunchasining transformatsiyasi tahlil qilinadi. Muallif an'anaviy o'qitish metodlarining generativ texnologiyalar sharoitida inqirozga uchrayotganini asoslab, "akademik halollik" tushunchasini qayta yuklash (reset) zaruriyatini ilgari suradi. Maqolada GSIdan foydalanishni taqiqlash emas, balki uni ta'lim metodikasiga axloqiy va konstruktiv integratsiya qilish strategiyalari, shuningdek, baholash tizimini kreativ yondashuvlar asosida isloh qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: generativ sun'iy intellekt, akademik halollik, kognitiv offloading, ta'lim etikasi, plagiat, ChatGPT, pedagogik transformatsiya.

Abstract: This article examines the integration of generative artificial intelligence (GAI) technologies into the modern educational system

and its impact on the principles of academic integrity. Using examples such as ChatGPT, Claude, and other large language models, the study analyzes the transformation of students' cognitive activities and the concept of intellectual property in the learning process. The author argues that traditional teaching methods are facing a crisis in the context of generative technologies and proposes the necessity of "resetting" the concept of academic integrity. Rather than advocating for a ban on GAI, the paper suggests strategies for its ethical and constructive integration into educational methodologies, providing practical recommendations for reforming assessment systems based on creative approaches.

Keywords: generative artificial intelligence, academic integrity, cognitive offloading, educational ethics, plagiarism, ChatGPT, pedagogical transformation.

KIRISH (INTRODUCTION): XXI asrning uchinchi o'n yilligi ta'lim paradigmasining tubdan o'zgarishi bilan boshlandi. Generativ sun'iy intellekt (GSI), xususan, yirik til modellarining (LLM) ommalashishi akademik muhitda misli ko'rilmagan texnologik inqilobni keltirib chiqardi. ChatGPT, Claude va Gemini kabi platformalar murakkab insholarni yozish, dasturiy kodlar yaratish va ilmiy muammolarni soniyalar ichida tahlil qilish imkoniyatini taqdim etmoqda. Biroq, bu imkoniyatlar ta'limning asosi hisoblangan akademik halollik, o'z ustida ishlash va bilimning haqiqiyliigi kabi qadriyatlarni jiddiy sinov ostiga qo'yimoqda.

Muammoning qo'yilishi: An'anaviy ta'lim tizimi o'n yilliklar davomida "matn yaratish - bilim darajasini baholash" formulasiga asoslanib kelgan. GSI ushbu formulani samarali ishlashdan to'xtatib qo'ydi. Endilikda talaba tomonidan taqdim etilgan matn uning shaxsiy intellektual mehnati mahsulimi yoki algoritm tomonidan generatsiya qilingan natijami degan savol pedagogik etikaning markaziy muammosiga aylandi. Akademik halollik faqat

plagiatdan qochish emas, balki bilimlarni egallashdagi shaffoflik va mas’uliyatdir. GSI sharoitida ushbu shaffoflik chegaralari xiralashib borayotgani tadqiqotni zaruratga aylantiradi.

Tadqiqotning maqsadi: Maqolaning maqsadi generativ sun’iy intellekt davrida akademik halollik tushunchasining yangi paradigmasini shakllantirishdir. Tadqiqotda GSI vositalaridan foydalanishning axloqiy chegaralarini belgilash, o‘quv jarayonida "kognitiv offloading" (fikrlashni mashinaga topshirish) xavfini tahlil qilish hamda baholash tizimini zamon talablariga moslashtirish yo‘llarini ishlab chiqish nazarda tutilgan.

Ilmiy yangiligi: Maqolada akademik halollik tushunchasiga faqat taqiqlar nuqtayi nazaridan emas, balki “raqamli hamkorlik etikasi” prizmasidan yondashiladi. Shuningdek, talabalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini saqlab qolgan holda GSI dan konstruktiv foydalanish modeli taklif etiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI (LITERATURE REVIEW): Generativ sun’iy intellekt (GSI) va uning akademik muhitdagi ta’siri so‘nggi yillarda “ta’limiy inqiroz” va “pedagogik imkoniyat” tushunchalari atrofida qizg‘in muhokama qilinmoqda. Ushbu sohadagi tadqiqotlarni uchta asosiy yo‘nalishga bo‘lish mumkin:

1. Akademik halollikning an’anaviy tushunchalari va GSI inqirozi: GSI paydo bo‘lishidan oldin akademik halollik asosan Donad Makkeyb (Donald McCabe) tomonidan ishlab chiqilgan “shaffoflik, ishonch, adolat va mas’uliyat” tamoyillariga tayangan. Biroq, Sarat va boshqalar (2023) ta’kidlashicha, ChatGPT kabi vositalar “plagiat” tushunchasining klassik ta’rifini o‘zgartirib yubordi.

Tahlil: Avvallari plagiat matnni nusxalash deb tushunilgan bo‘lsa, hozirda matn o‘ziga xos (unikal) bo‘lsa-da, intellektual jihatdan muallifga

tegishli bo'lmashligi muammosi yuzaga keldi. Tadqiqotchilar buni "proksi-mualliflik" deb atamoqdalar.

2. Kognitiv offloading va ta'limiy xavflar: Selvin (2022) va Uotchins (2023) kabi olimlar SIning ta'limdagi "salbiy pedagogikasi" haqida ogohlantiradilar.

Kognitiv offloading: Bu tushuncha talabalarning murakkab fikrlash, tahlil qilish va sintez qilish jarayonlarini mashinaga topshirishini anglatadi.

Natija: Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalar SIDan tayyor javob olishga odatlanishi natijasida ularning tanqidiy fikrlash (critical thinking) va muammoni mustaqil hal qilish qobiliyati pasayishi mumkin.

3. "Raqamli hamkorlik" va yangi pedagogik yechimlar: Aksariyat zamonaviy tadqiqotchilar, jumladan Mollick va Mollick (2023), SIning taqiqlanishi samarasiz ekanligini ta'kidlab, "SIDan savodli foydalanish" (AI Literacy) paradigmasini ilgari surmoqdalar.

Asosiy g'oya: Akademik halollikni saqlashning yo'li - baholash tizimini o'zgartirishdir. Insho yozish kabi uyga vazifalar o'rnini jonli bahsmunozara, loyihaga asoslangan ta'lim (PBL) va SIDan foydalanish jarayonini aks ettiruvchi "reflexive journals" (refleksiv kundaliklar) egallashi kerak.

4. Xalqaro me'yoriy hujjatlar va tavsiyalar: UNESCO (2023): "Ta'lim va tadqiqotda generativ sun'iy intellekt bo'yicha qo'llanma"da talabalarning yosh chegarasi va pedagogik nazorat masalasini ko'tardi.

Yevropa Ittifoqi (AI Act): Ta'lim tizimidagi sun'iy intellekt vositalarini "yuqori xavfli" (high-risk) deb baholab, ularning shaffofligi va adolatligi bo'yicha qat'iy talablar qo'ydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI (METHODOLOGY):

Tadqiqot generativ sun'iy intellektning akademik halollikka ta'sirini baholash

uchun kompleks metodologik yondashuvga asoslanadi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. Sifatli (Qualitative) tahlil: Kontent-tahlil: oliy ta'lim muassasalarining “Akademik halollik kodekslari” (Academic Integrity Policies) mazmuniy tahlil qilindi.

Maqsad: Mavjud qoidalarining ChatGPT va shunga o'xshash texnologiyalarga nisbatan tayyorlik darajasini aniqlash.

2. Miqdoriy (Quantitative) tahlil: So'rovnoma (Survey): Talabalar va o'qituvchilar o'rtasida anonim so'rovnoma o'tkazildi. Respondentlar: 200 nafar talaba va 50 nafar professor-o'qituvchi.

Yo'nalishlar: GSI dan foydalanish chastotasi, foydalanish maqsadlari (matn yozish, g'oya olish, kodlash) va buni “plagiat” deb hisoblash-hisoblamaslik bo'yicha sub'ektiv qarashlar.

3. Eksperimental yondashuv: “AI-Detection” sinovi: Tadqiqot doirasida turli murakkablikdagi 50 ta akademik matn (insho, dissertatsiya qismlari) tanlab olindi.

Metod: Matnlar GPT-Zero, Turnitin AI va boshqa detektorlar orqali tekshirib ko'rildi.

Maqsad: Detektorlarning aniqlik darajasini va ularning akademik halollikni ta'minlashdagi ishonchliligini baholash.

4. Keys-stadi (Case Study) metodi: Muayyan bir o'quv kursi doirasida SIDan foydalanishga ruxsat berilgan va taqiqlangan guruhlar o'rtasidagi natijalar qiyoslandi. Bunda talabalarning fanni o'zlashtirish chuqurligi va mustaqil fikrlash darajasi kuzatildi.

Tadqiqotning metodologik bosqichlari:

Tayyorgarlik: Muammoni aniqlash va gipotezalarni shakllantirish.

Ma'lumot yig'ish: So'rovnomalar o'tkazish va eksperimental matnlarni generatsiya qilish.

Sintez: Olingan natijalarni pedagogik prinsiplar bilan qiyoslash.

TAHLIL VA NATIJALAR (RESULTS AND DISCUSSION):

Otkazilgan so'rovnomalar, kontent-tahlil va eksperimental sinovlar natijasida quyidagi muhim ma'lumotlar aniqlandi:

1. GSI dan foydalanish motivatsiyasi va chastotasi: So'rovnomada ishtirok etgan talabalarning 78% o'quv jarayonida kamida bir marta generativ sun'iy intellektdan foydalanganini tan oldi.

Asosiy maqsadlar: Matnni tahrirlash va grammatikani tekshirish (42%), g'oyalar generatsiyasi va reja tuzish (35%), tayyor insho yoki yozma ish yaratish (23%).

Natija: Talabalar SI ni shunchaki "yordamchi" emas, balki kognitiv jarayonlarni yengillashtiruvchi "proksi-muallif" sifatida ko'rmoqda.

2. "AI-Detection" tizimlarining ishonchliligi tahlili: Eksperimental qismda sun'iy intellektda yaratilgan 50 ta akademik matn detektorlar orqali tekshirilganda, natijalar kutilmagan ko'rinish oldi:

Aniqlik darajasi: Zamonaviy detektorlar (masalan, GPT-Zero) faqat 60-65% holatlarda SI matnini aniq topa oldi.

Xato ijobiy natija (False Positive): Ingiliz tili ona tili bo'lmagan (ESL) talabalar tomonidan yozilgan matnlarning 15% qismi detektorlar tomonidan "SI yaratgan" deb noto'g'ri tasniflandi.

Xulosa: Faqat texnik vositalar (anti-plagiat) orqali akademik halollikni nazorat qilish yetarli emas va bu talabalarga nisbatan adolatsizlikka olib kelishi mumkin.

3. Akademik halollik tushunchasining transformatsiyasi: Tahlillar shuni ko'rsatadiki, talabalar va o'qituvchilar o'rtasida "halollik" chegarasi turlicha talqin qilinmoqda:

O'qituvchilar: 80% respondentlar SI dan tayyor matn olishni "og'ir plagiat" deb hisoblaydi.

Talabalar: 55% respondentlar SI yordamida g'oyalarni shakllantirish va ularni o'z so'zlari bilan qayta yozishni "halol mehnat" deb biladi.

4. Baholash metodikasining samaradorligi: Keys-stadi natijalari shuni ko'rsatdiki, an'anaviy uyga vazifa sifatida berilgan insholar o'z qiymatini yo'qotmoqda.

Yechim: "Jarayonga yo'naltirilgan baholash" (Process-based assessment) metodikasi qo'llanilgan guruhlarda akademik halollik darajasi 40% ga yuqori bo'ldi. Bunda talaba nafaqat yakuniy matnni, balki uning ustida ishlash bosqichlarini (manbalar tahlili, dastlabki qoralama) ko'rsatib beradi.

Muhokama (Discussion): Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, akademik halollik paradigmasi "taqiqlovchi" (restrictive) modeldan "shaffof foydalanish" (transparent integration) modeliga o'tishi zarur. Biz taklif qilayotgan "Raqamli halollik" (Digital Integrity) modeli quyidagi 3 ta elementni o'z ichiga oladi:

Acknowledge (E'tirof etish): SI dan qaysi bosqichda foydalanilganini ochiq ko'rsatish.

Verify (Tasdiqlash): SI bergan ma'lumotlarning to'g'riligini tekshirish majburiyati.

Contribute (Shaxsiy hissa): Matnning kamida 50-60% qismi insonning tanqidiy tahlili bo'lishi shartligi.

Xulosa: Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, generativ sun'iy intellekt (GSI) ta'lim sohasida akademik halollik tushunchasini tubdan inqirozga uchratdi, biroq shu bilan birga yangi sifat bosqichiga o'tish imkoniyatini ham yaratdi. Tadqiqot yakunida quyidagi fundamental xulosalar shakllantirildi:

Deteksiya (aniqlash) tizimlarining yetarsizligi: Faqat texnik dasturlar (AI detectors) orqali akademik halollikni ta'minlash imkonsiz. Bu usul nafaqat past aniqlik darajasiga ega, balki talaba va o'qituvchi o'rtasidagi ishonch muhitiga putur yetkazadi.

Paradigma almashinuvi: Akademik halollik endi faqat "matnning originalligi" bilan emas, balki "talabanning kognitiv ishtiroki" bilan o'lchanishi kerak. Asosiy e'tibor yakuniy mahsulotdan (inshodan) o'quv jarayonining o'ziga ko'chishi shart.

Kognitiv mas'uliyat: SIDan foydalanishda talabanning "intellektual avtonomiyasi"ni saqlab qolish ta'limning asosiy maqsadiga aylanishi zarur.

Tadqiqot natijalari asosida ta'lim muassasalari, pedagoglar va talabalar uchun quyidagi tavsiyalar majmuasi ishlab chiqildi:

"Ochiq SI" siyosatini joriy etish: Universitetlar SIni taqiqlash o'rniga, undan qaysi hollarda va qanday uslubda foydalanish mumkinligini belgilovchi aniq ko'rsatmalarni (AI Usage Policy) ishlab chiqishi lozim.

Baholash metodikasini isloh qilish: Yozma uy vazifalarining ulushini kamaytirib, ularning o'rniga "sinf ichidagi" faoliyatlar: og'zaki himoyalar, yopiq auditoriyadagi insholar, jamoaviy loyihalar va sun'iy intellektdan foydalanish jarayonini tahlil qiluvchi "refleksiv hisobotlar"ni joriy etish.

Sun'iy intellekt savodxonligi (AI Literacy) kurslari: Talabalarga sun'iy intellektning imkoniyatlari bilan birga uning cheklovlari (hallusinatsiyalar, tarafkashlik, kognitiv dangasalik) haqida tizimli bilim berish. Akademik halollik -bu zamonaviy asbobdan to'g'ri foydalanish madaniyati ekanligini singdirish.

"Inson-AI hamkorligi" modelini yaratish: Talabalar tomonidan topshirilgan ishlarda SIning qaysi qismlari (masalan, strukturani tuzish yoki tahrir qilish) yordam berganini ko'rsatuvchi majburiy "Ilova" (Disclosure statement) tizimini yo'lga qo'yish.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Cotton, D. R., Cotton, P. A., & Shipway, J. R. (2023). Chatting and cheating: Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT. *Innovations in Education and Teaching International*, 1–12. <https://doi.org/10.1080/14703297.2023.2190148>
2. Dawson, P. (2020). *Defending assessment security in a digital world: Preventing e-cheating and supporting academic integrity in higher education*. Routledge.
3. Eaton, S. E., & Anselmo, L. (2023). *Teaching and learning with generative AI: A handbook for higher education*. University of Calgary.

4. European Commission. (2022). Ethical guidelines on the use of artificial intelligence (AI) and data in teaching and learning for educators. Publications Office of the European Union.

5. Gao, C. A., Howard, F. M., Markov, N. S., Dyer, E. C., Wheeler, S., Leiter, A., & Pearson, A. T. (2023). Comparing scientific abstracts generated by ChatGPT to real abstracts with detector software and blinded human reviewers. *NPJ Digital Medicine*, 6(1), 75. <https://doi.org/10.1038/s41746-023-00819-6>

6. Lodge, J. M., Thompson, K., & Abramovitz, A. (2023). Assessment reform for the age of artificial intelligence. Tertiary Education Quality and Standards Agency (TEQSA).

7. Mollick, E. R., & Mollick, L. (2023). Using AI to implement intelligent tutoring at scale. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4485044>

8. Selwyn, N. (2022). *Education and technology: Key issues and debates* (3rd ed.). Bloomsbury Academic.

9. UNESCO. (2023). *Guidance for generative AI in education and research*. UNESCO Publishing. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693>

10. Zhang, P., & Tur, G. (2023). Creative ethical strategies for using generative AI in the classroom. *Journal of Educational Technology & Society*, 26(4), 112–125.

